

Biblioteka
„Pogled preko svega”

knjiga 26

Република Србија
МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ

*Овај пројекат је подржало
Министарство културе Републике Србије.*

Copyright © 2023, Pavle Popović

Copyright © 2023, за српски језик, за Србију и Crnu Goru, AGORA

Ova publikacija se u celini ili u delovima ne sme umnožavati, preštamovati ili prenositi u bilo kojoj formi ili bilo kojim sredstvom bez dozvole autora ili izdavača, niti može biti na bilo koji drugi način ili bilo kojim drugim sredstvima distribuirana ili umnožavana bez odobrenja izdavača. Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju autor i izdavač po odredbama zakona o autorskim pravima.

PAVLE UGRINOV

**NULTA
EGZISTENCIJA:
DNEVNIK
1946–1972.**

ΑΓΩΡΑ

Da li se život sveo na NULTU TAČKU?

Tonući u te naslagane godine, ponekad, kao da sam tonuo u ambis, licem okrenut mutnoj vodi. I u toj vodi prepoznavao druga lica. (I ne znam da li su još uvek živa i da li su ikad bila živa.) To su oni kojih više nema. Ili možda nika-
da nisu ni postojali. I ostaje pitanje – da li su te godine postojale?

I da li je život postojao? Ili sam i sam postojao u vakuumu, u jednoj ćeliji i sve to sanjao. I zaustavio se na NULTOJ TAČKI. I sada treba započeti jedan drugi život. Možda, život van sveta i van života.

Beograd, 3. novembar 2006.

1946.

Pavle Ugrinov u Subotici

Beograd, januar 1946.

JEDNA ŠETNJA BEOGRADOM

Od Slavije do Kalemegdana

Svoju prvu šetnju po dolasku u Beograd na studije otpočinjem od Slavije prema Kalemegdanu, iako svi kažu da je obrnut smer kretanja prirodniji – od Kalemegdana ka Slaviji.

Ali zbog jedne obaveze zadesio sam se na Slaviji i tako nehotice bio prinuđen da prekršim „prirodan” red stvari.

Najzad, mislim da je to svejedno. Ne postoji opasnost da zbog tog „neprirodno” izabranog pravca sve vidim kao u „izokrenutom ogledalu”.

Slavija, taj stari beogradski radnički trg, navodno najprometniji u gradu, bio je gotovo potpuno pust. Mada je kružnog oblika, kako bi povezao sve okolne ulice, po njemu ništa ne kruži, a jedva da se šta i kreće, iako smo usred dana. Da povremeno ne prođe poneki tramvaj, kamion ili vojno vozilo, pomislilo bi se da je saobraćaj privremeno obustavljen, dok se ne popravi neki iznenadni kvar vozila koji je zakočio kretanje, ili kocka, na više mesta ozbiljno uništena i razrovana, još svežim sećanjem na ratna zbivanja i bombe koje su zasipale našu zemlju, a posebno Beograd.

Dva uočljiva znamenja ipak podsećaju na staru tradiciju ovoga trga: velika rondela na sredini u kojoj je od crvenog cveća načinjena velika petokraka, i nekadašnja zgrada radničkih sindikata, sa čuvenom Salom mira, u kojoj je 1903. osnovana Socijaldemokratska partija Srbije, a sada je u njoj bioskop „Slavija”, sa repertoarom sovjetskih filmova.

U Sali mira je nekada radnički stalež dočekivao i Novu godinu, nadmećući se sa „povlašćenim staležom”, koji je Doček proslavljao u hotelu „Grand”, u Knez Mihailovoj ulici.

Od trga je zapravo ostao još samo taj kružni kolovoz i kružni trotoar oko kolovoza, jer su zgrade uglavnom porušene za vreme bombardovanja tokom poslednjeg rata. Umesto njih, trg sada okružuju dve-tri ogromne rupčage od avionskih bombi (nemačkih, engleskih, američkih) i nekoliko poljančeta, gde klinci igraju fudbal sa nekom poluizduvanom loptom.

Nebo iznad Slavije je, međutim, i sada široko, a danas čak i čisto i jasno, tako da skoro u potpunosti dočarava „nebesku kupolu”, i to valjda samo zato što nebo ne zavisi od ljudi, prijatelja ili neprijatelja, ni od rata i mira. No ne bih

se začudio ako bi neko rekao da se pod tim nebom oseća kao pod ogromnim staklenim zvonom. I to je sve što je čudesno na ovom trgu, ukoliko izuzmemo jednu malu apoteku na uglu pored bioskopa, jednu od najstarijih, možda odmah posle one prekoputa Saborne crkve, ali ta već odavno ne radi, dok je ova ovde, zasad, još u upotrebi.

Ulica kralja Milana

Da li ću uočiti promene od svog poslednjeg boravka? Da li sam poneo verne slike i sećanja na taj davni boravak, zajedno sa svojim ocem? Bilo je to krajem meseca avgusta 1940. Doputovao sam sa ocem iz Petrovgrada, praveći mu društvo. Pošao je na jedan važan sastanak u Zavod za farmaciju. Trebalo je da preuzme lekove za svoju apoteku. Jedino se sećam plahe kiše koja je tiho rominjala i na neki način osvežavala vazduh i pregrejan pločnik. Sećam se i ribljeg restorana na Savi gde je otac, po obavljenom poslu, imao zakazan ručak sa svojim beogradskim kolegama, apotekarima.

Dok smo koračali Ulicom kralja Milana, i pored vrućine, otac nije skidao svoj sako, dok sam ja podvrnuo rukave na svojoj košulji. Sparina nas je gušila ali on je u svom elegantnom odelu i vezanoj leptir mašni stojički odolevao. A pored toga želeo je da se pokaže kod svog majstora-krojača. Baš na sredini pređenog puta nalazila se šnajderska radnja Jakova Kalefa. Kod tog izvanrednog majstora otac je ponekad i dva puta godišnje naručivao svoja odela. I sada smo svratili kod njega. Na firmi iznad ulaza je pored vlasnikovog imena bilo označeno „Modni krojač za gospodu, školارce i decu”.

Otac je preuzeo paket sa svojim odelom, a potom i meni, uz naporno isprobavanje pred ogledalom u skućenoj kabini, odabrao odelo. Svakako je mislio na moj, u septembru, polazak u Gimnaziju. I želeo je da me počasti je-dnim novim odelom.

Sada sam koračao istim putem, Ulicom kralja Milana. Radnje Jakova Kalefa nije više bilo, a nije bilo ni firme iznad ulaznih vrata koja sam prepoznao. Zameo joj se svaki trag u ratnom vihoru, a slutim i majstoru kao i mnogim Jevrejima u Petrovgradu. Svakako još i više u Beogradu.

Osećao sam neko toplo uzbuđenje baš zbog tog koraćanja istim putem, kao što sam koraćao pre šest godina sa ocem. U pravcu – od Slavije prema Kalemegdanu.

Ali nisam se slučajno zadesio na Slaviji. I ne samo zbog sećanja na taj davni boravak; imao sam obavezu da predam paket svom starijem bratu od strica, Milanu, koji mu šalju roditelji. Po završetku rata bio je zaposlen u jednom gradskom građevinskom centru.

I zbog te obaveze oko posete bratu bio sam prinuđen da prekršim „prirodan” red stvari i uputim se tim pravcem u svojoj šetnji.

U Ulici kralja Milana, u delu koji vodi ka Ulici kneza Miloša, nije bilo ničega posebno ni da se vidi ni da se kaže, još manje nego o Slaviji, iako je to gotovo polovina glavne gradske ulice. U tom njenom delu ostalo je, međutim, netaknuto mnoštvo neuglednih (bezvrednih) prizemnih kuća, podignutih na brzinu bogzna kad, u svakom slučaju nedoličnih bilo kojoj glavnoj ulici, premda tu stoje skoro ponosne što su odolele „zubu vremena”, ili avionskim bombama. A svedoče zapravo o tome da se snaga (ekonomska) Beograda nije daleko prelivala preko prve velike poprečne Ulice kneza Miloša, da naime nije imala zamah da dobaci još desetak reprezentativnih zgrada bar do Slavije. Možda će to učiniti nova, narodna vlast, kad tu snagu bude stekla, i kad reši da potre tu zonu koja je nekada razdvajala staleže. Ili će, naprotiv, sve to ruglo ostaviti u nasleđe sledećoj generaciji, i skrenuti udesno, na raskrsnici kod „Londona”, ka Senjaku i Dedinju, gde je bogatiji Beograd već zasnovao svoje izdvojene četvrti, ili pak ulevo ka Tašmajdanu, idealnom da se na njegovoj uzvišici, odakle puca pogled na Dunav i banatsku ravnicu, podigne novi uzorni kvart.

Kada se nastavi dalje Ulicom kralja Milana prema Terazijama, pošto se pređe zamišljena linija razdvajanja (Kneza Miloša), već se počinje naslućivati i nekakav gradski ambijent, čak nekakvo „gradsko jezgro”. A ako ništa drugo, bar se mogu videti dve-tri lepe zgrade poslovnih i bankarskih firmi, sa velikim izlozima u prizemlju, u kojima, međutim, sada nema ničega, odnosno – nema „robe”, ako u robu ne računamo državne i partijske zastave, fotografije stranih i naših državnika, i gomilu nekakvih knjiga sivih korica, sa naslovima kao što je *Prvi petogodišnji plan*. Tek tu i tamo iskrasne poneki živopisniji mali izlog cvečarnice, fotografske ili sajdžijske radnje, ili antikvarnice knjiga, mada se u samim radnjama ne primećuje neka živost.

U stvari, najživopisniji za oko su lepo ispisani, a neoštećeni i sačuvani tokom rata, nazivi starih firmi, imena raznih pasaža, bioskopa, muških i ženskih salona, modnih magazina, koji nažalost više ne rade i bogzna da li će ikad ponovo početi svoj posao. Pored toga, možda se i drvoredi na rubovima trotoara mogu računati u neku dekoraciju, neku živopisnost, jer su od same prirode uobličeni a izgledali bi, možda, još i privlačniji da su bili zalivani i negovani. Uistinu, nisu uopšte negovani, možda već nekih pet-šest godina, a ni kresani i okopani. Rasli su – divlje, ali to ipak liči na dekorativnost.

Terazije su na samom hrbatu jednog od bregova na kojima je grad podignut. Kada se stane između hotela „Moskva” i hotela „Balkan”, na sam rub padine što se spušta prema Savi, može se dogledati okolina grada prema zapadu.

Veličanstvena panorama se širi od Bežanijske kose s one strane Save, pa sve do Zemuna, zahvatajući delimično i sam Dunav. Uostalom, ukoliko se okrenete na drugu stranu, možda ćete nešto nazreti i na Istoku, kao neko plavetnilo Dunava i sivkasto-zelenkastu izmaglicu s njegove banatske strane. Ali i još nešto, na uglu prve paralelne ulice: stara turska kuća pokrivena ćeramidom. Mala turska kuća naslonjena takoreći na trospratnu zgradu. I ne samo jedna, ima ih još, tu i tamo, pritisnutih u zemlju pod teretom ćeramide. Pogled prema severu, dobroano zaklanja palata „Albanija”, koja je tu kao neka kost u grlu, ali to nikom ne smeta, jer svi znaju da je iza nje Knez Mihailova ulica i – Kalemegdan, a ispod njega ponovo, Dunav, i banatska ravnica, ili bolje reći: gusta zelena džungla među dunavskim meandrima.

Povrh svega, na Terazijama vam neizbežno pada u oči i jedan usamljeni saobraćajac. On tu mlatara rukama, valjda zato što je saobraćaj na Terazijama tobož življi, ali njegova uloga i pored toga ostaje, uglavnom, takođe dekorativna. Naime, pored već spomenutih kamiona i tramvaja, ovde prođe i poneki civilni automobil, uglavnom – državni, i vrlo retko – privatni, i to obično neki zastareli model „mercedesa”, „sitroena” ili „renoa”. Uz to, sva su ta vozila bez svetlosne signalizacije, i stoga sirenom ili ispruženom rukom iz šoferske kabine pokazuju pravac kretanja. Jedanput – pravo, dvaput – desno, triput – levo! Nema benzinskih pumpi na vidljivim mestima i velika je zagonetka gde se ta vozila snabdevaju gorivom, valjda u nekim kasarnama.

Posebno treba izdvojiti dve sajdžijske radnje, u čijim izlozima se nalaze veliki ovalni satovi, koji pokazuju relativno tačno vreme, tako da građani mogu, bar u tom pogledu, da se nekako obaveste, da saznaju koje je doba dana (ili noći).

Knez Mihailova

Knez Mihailova, od „Ruskog cara” do „Grčke kraljice”, predstavlja samo jezgro grada, još od njegovog proširenja van kalemegdanskih bedema. Tu se po ceo dan ukrštaju putevi poslovnih ljudi i vojnih lica, mladih majki i sredovečnih žena, umetnika i penzionera, da bi ih uveče smenili mnogobrojni mlađići i devojke.

Tada se ta slavna ulica pretvara u omladinsku – „štraftu”, odnosno đaćki „korzo”, ako ćemo po malo otmenijem nazivu.

U spomenutim kafanama zvučnih imena, kao i onima na Terazijama, koje su inače ceo dan dobro posećene, može se, međutim, naručiti, i dobiti, samo – običan čaj! Retko kada stigne i neko drugo piće, a to je onda svakako neko „domaće”, takoreći „narodno”. Svet ovamo dolazi, i tu zasedne, samo da se vi-

di i ispriča a ne da se napije i najede. Zato je u svim salama galama zaglušna, a čaj se srce i poliva po kamenim pločama stolova.

Ipak, ima nešto i ugodno, čak prisno, što je sačuvano iz „starih vremena”, u tim famoznim kafanama – a to su zasebne lože za nekoliko ljudi, obložene plišom u boji, i još uvek sa ispravnim federima, tako da se tu, ako ništa drugo, može bar opušteno sedeti, a ponekad i zadremati.

Odela građana, građanki i dece su isključivo – predratna, jer novih već od početka rata nije bilo, a neće ih uskoro ni biti, sem u diplomatskim magacinima, za povlašćene i strance, a to će reći da su sva ta odela stara, prekrojena (prevrnutna), demodirana, jednolična i većinom siva, a zatim od dugotrajne upotrebe, i ofucana, zgužvana i tek samo poneko „kao novo” (ono od engleskog štofa). Sve to, međutim, nije toliko upadljivo, jer je preplavljeno raznim uniformama, na mnogobrojnim uniformisanim licima, koje su, začudo, sve odreda nove, upravo sašivene, ili dobijene iz savezničkih vojnih magacina, i koje izgledaju, prema civilima, više nego pristojno. U tome je valjda i njihova prava namena: da se ta vojna lica predstavljaju kao „prava” a ne „šumska” vojska! Čizme su im do sjaja uglancane, za razliku od civilne obuće koja je manje-više musava i izlizana.

Što se pak žena i devojaka tiče, sve do jedne su – nenašminkane, a šminku sebi dozvoljavaju samo umetnice, glumice i balerine, koje obično sede u „Mažestiku”, trećem velikom hotelu u okolini. Ne samo što šminke nema, već je ona maltene svetogrđe. I frizure su takođe sve iste, što nije neka moda već izraz vremena.

Kalemegdan

Iz Knez Mihailove se zarivate pravo u Kalemegdan.

A to kao da se desi iznenada. Bar tako izgleda.

Pred vama najednom, na kraju Knez Mihailove, iskrsne neko gusto zapušteno zelenilo, u čijoj sredini strči visoki spomenik „Zahvalnosti Francuskoj”, sa jednom raspomamljenom devojkom u bronzi na vrhu postamenta, koja je kao neko oličenje same čvrstine Francuske (mada se odnosi na Prvi svetski rat, jer u Drugom je i ona brzo poražena), a simbolizuje i neka skrivena svojstva samog Kalemegdana. Ali da biste doprli do nje, morate glavačke da se zarijete u to gusto zelenilo pred vama, i da se do nje probijete, kao da ste u nekoj džungli.

Pa ipak, uprkos svemu, ljudsko srce, srce jednog mladog čoveka, ma koliko bio nezadovoljan ili manje zadovoljan nego što je sanjao, veliko je i do vrha ispunjeno, na kraju te basnoslovne šetnje!

Na samom ulazu u Kalemegdan, nasmejan i vidno raspoložen, čekao me je školski drug Bogdan Vončina. Imali smo dogovor za taj susret.

Zajedno smo u Petrovgradu završili školovanje, a potom se zajedno prijavili u XII Vojvođansku brigadu. Bogdan se sa majkom preselio u Beograd u nasleđeni stan svoga dede po majci, po kome je i dobio ime. Bio je to lep trosobni stan u Zetskoj ulici uz koji je njegov deda posedovao lepu sajdžijsku radnju. Gospodin Pavlović je bio jedan od viđenijih majstora i vrlo poštovan od gospode koja je donosila svoje dragocene džepne satove na popravku ili na čišćenje. I svakako na prijateljsko ćaskanje sa Bogdanovim dedom i razmenu novosti o događajima u gradu.

Po završetku rata je nova moda obavezivala i službenice a i školarice da nose satove i da mere vreme do svoga posla, škole ili važnih sastanaka.

Bio je dogovor da kod njega odsednem dok se ne snađem i dok uz njegovu pomoć ne pronađem stan za sebe.

Zajedno smo pošli do Ekonomskog fakulteta gde je trebalo da obojica prikupimo informacije o upisu.

Koju nedelju ranije, iz Ministarstva prosvete, gde smo imali obavezu da se i Bogdan i ja prijavimo na studije, dobili smo pismeni raspored na koji Fakultet možemo da se upišemo.

Određeni smo za Ekonomski. Svakako taj „raspored” Ministarstva se odnosio na buduće potrebe obnove zemlje i potrebe administracije i službi, a ujedno su bili bitni i uspesi i ocene o našem prethodnom školovanju.

U malom prijemnom odeljenju u zgradi Fakulteta obavili smo popunu raznih formulara i predali svoja dokumenta i svedočanstva, sa nadom da je naš upis završen. Uz upis, Ministarstvo je polaznicima na studije obezbeđivalo i stipendije, a studentima slabijeg materijalnog stanja i smeštaj u tek otvorenim studentskim domovima.

Popunio sam upitnik u vezi sa stipendijom i već sam sutradan mogao na šalteru Fakulteta da podignem svoja mesečna primanja. Bogdan je odbio stipendiju komentarišući da „ima neke planove i ne bi želeo da ima ikakve obaveze prema državi u vezi sa novcem”. Bio je prilično uzdržan i nije mi otkrio svoj „plan”, da bi ga, sa poverenjem, kao starom prijatelju, jedne noći u šetnji gradom do tančina otkrio.

Od Kalemegdana smo se potom provozali tramvajem u suprotnom smeru, do Bajlonija, i uspeli do Zetske ulice, gde me je njegova majka Zlata primila sa radošću, sa već postavljenim ručkom na stolu, kao starog znanca i Bogdanovog prijatelja.